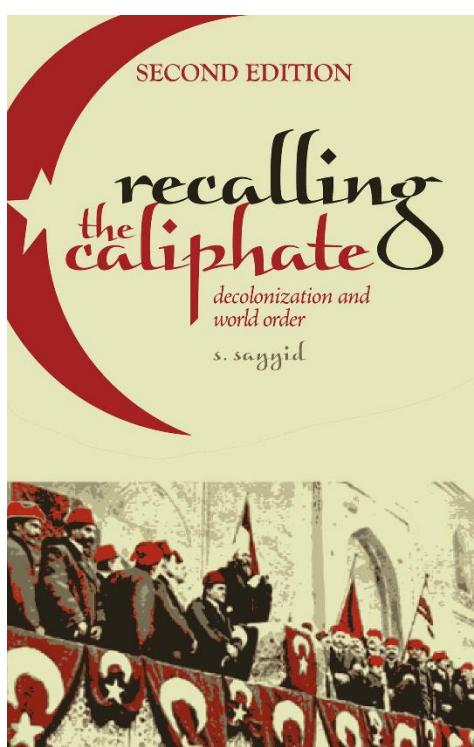

บทวิจารณ์หนังสือ

Recalling the Caliphate: Decolonisation and World Order

อันวาร์ กอมะ¹

หนังสือเรื่อง *Recalling the Caliphate: Decolonisation and World Order* (รื้อฟื้นระบอบคอลีฟะห์: การรื้อถอนอำนาจอาณานิคมและระเบียบโลก) ของ Salman Sayyid (2014) วิเคราะห์การก่อตัวของอัตลักษณ์มุสลิมในฐานะขบวนการทางการเมืองที่ท้าทายระเบียบโลกยุคหลังอาณานิคมภายใต้แนวคิด *Critical Muslim Studies* (มุสลิมศึกษาเชิงวิพากษ์)² ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าคำนิยามเกี่ยวกับความเป็นตะวันตกมักถูกผูกขาดให้เป็นมาตรฐานสากลเพียงหนึ่งเดียวเพื่อกดทับความพยายามในการสร้างระเบียบทางญาณวิทยาของอารยธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะโลกมุสลิม เนื้อหา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีเมล anwar.k@psu.ac.th

² โปรดดูแนวคิดในทำนองเดียวกันที่ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (1998)

ในแต่ละบทวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเสรีนิยม ฆราวาสนิยม และประชาธิปไตย ว่าถูกใช้เป็นเครื่องมือในการตีตราและลดทอนความชอบธรรมของอัตลักษณ์มุสลิมในพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอการตีความคำว่า Caliphate หรือรูปแบบคอลีฟะฮ์ในฐานะสัญลักษณ์ของการปลดแอกทางปัญญาเพื่อสร้างประวัติศาสตร์และอนาคตของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพากรอบคิดแบบตะวันตก เป้าหมายของงานเขียนนี้คือการเสนอหนทางสู่การถอนรากถอนโคนอิทธิพลทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้แบบอาณานิคมเพื่อให้ปัญญาชนสามารถแสดงเจตจำนงอิสระในระดับโลกได้อย่างแท้จริง

หนังสือแบ่งออกเป็น 11 บท บทที่ 1 หัวข้อ Names (ชื่อ/นาม) กล่าวถึงความหมายของคำว่า "อิสลาม" ในฐานะชื่อที่ให้ตัวตน และทำให้มุสลิมถูกจารึกและดำรงอยู่ในประวัติศาสตร์ ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงบาดแผลจากความพ่ายแพ้ต่อชาติตะวันตกในยุคอาณานิคม ที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างตะวันตกและประเทศอื่น ๆ (West and non-West) นอกจากนี้ยังสำรวจมายาคติเกี่ยวกับ "ปัญหาของมุสลิม" (Muslim question) โดยชี้ให้เห็นความต่างระหว่างภาพลักษณ์ของมุสลิมที่ยอมจำนน (Muselmann) กับมุสลิมที่มีเจตจำนงในการต่อสู้ (double Muslim) บทนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ผู้เขียนเสนอแนวคิดมุสลิมศึกษาเชิงวิพากษ์ซึ่งเป็นความพยายามที่จะปลดแอกทางญาณวิทยา (decolonial) เพื่อต่อต้านการครอบงำของตะวันตก ในบทที่ 2 หัวข้อ Liberalism (เสรีนิยม) ผู้เขียนวิพากษ์แนวคิดเสรีนิยมผ่านวาทกรรมเรื่องการสนทนาระหว่างอารยธรรม (dialogue of civilisations) ของอดีตรัฐมนตรีต่างประเทศคาตารีแห่งอิหร่าน คาตารีพยายามใช้ผลงานของ Alexis de Tocqueville (Democracy in America) เป็นตัวกลางเชื่อมโยงกรอบความคิดระหว่างตะวันตกและอิสลาม แต่ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่ามุมมองเสรีนิยมเช่นนี้มักล้นหลาม เพราะมันเพิกเฉยต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอคติทางอาณานิคมที่ฝังรากลึก ซึ่งมักสงวนคุณค่าแบบสากลนิยมไว้ให้เฉพาะกับชาติตะวันตกเท่านั้น ในบทที่ 3 หัวข้อ Secularism (ฆราวาสนิยม) ผู้เขียนท้าทายชุดความคิดที่ว่า ฆราวาสนิยม (การแยกศาสนาออกจากการเมือง) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ สันติภาพ หรือประชาธิปไตย แต่ในความเป็นจริง ฆราวาสนิยมในบริบทของโลกมุสลิมมักเป็นเครื่องมือที่ใช้กีดกัน กดทับการรวมตัวทางการเมืองของมุสลิม และพยายามทำให้ศาสนาเป็นเพียงเรื่องส่วนตัว การบังคับใช้ฆราวาสนิยมจึงเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาลำดับชั้นทางอำนาจที่เชิดชูความเป็นตะวันตกเหนือโลกที่ไม่ใช่ตะวันตก

บทที่ 4 หัวข้อ Relativism (สัมพัทธนิยม) สำรวจแนวคิดเรื่องลัทธิหลังสมัยใหม่ (post-modernity) การต่อต้านแก่นแท้ (anti-essentialism) และความเป็นสากลนิยม (universalism) ผู้เขียนตอบโต้ข้อกล่าวหาที่ว่าลัทธิอิสลามการเมือง (Islamism) นั้นคับแคบและยึดติดในแก่นแท้ โดยชี้ให้เห็นว่าในท้ายที่สุดแล้ว ความเป็นสากลของตะวันตกเองก็เป็นการยึดติดในแก่นแท้รูปแบบหนึ่ง ที่สร้างทำตัวเป็นมาตรฐานสากลเพื่อครอบงำอารยธรรมอื่น บทที่ 5 หัวข้อ Democracy (ประชาธิปไตย) วิเคราะห์ว่าทฤษฎีที่มักผูกขาดคำว่าประชาธิปไตยไว้กับประเทศตะวันตก และตีตราดินแดนตะวันออกว่าเป็นเผด็จการ (Oriental despotism) โดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบจากสื่ออย่าง Star Trek ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่ามุสลิมมีแบบแผนของ “การปกครองที่ทรงธรรม” ในลักษณะของตัวเอง³ เช่น รัฐเมดินา และยุคคอลีฟะห์ทั้งสี่ การเรียกร้องประชาธิปไตยในโลกมุสลิมจึงไม่ควรตกหลุมพรางของการต้องเปลี่ยนตัวเองให้เป็นประเทศตะวันตก (westernisation) แต่ควรมุ่งสู่อิสราภาพและหลักการที่ปราศจากการครอบงำของอาณานิคม ในบทที่ 6 หัวข้อ Futurology (อนาคตวิทยา) ผู้เขียนใช้นวนิยายและสื่อบันเทิงแนวไซไฟเรื่อง Dune เพื่อวิเคราะห์ว่าตะวันตกมองภาพอนาคตของอิสลามอย่างไร ในเรื่องการที่ตัวเอง (Paul Atreides) ปฏิเสธตำแหน่งผู้ปลดปล่อยทางศาสนาอย่าง “มะห์ดี” (Mahdi) และขอให้คนเรียกตนด้วยบรรดาศักดิ์ตะวันตกอย่าง “ดยุก” (Duke) เป็นการสะท้อนถึงเจตนาของสื่อตะวันตกที่พยายามจะปราบปรามและถดถอยความเป็นอิสลามออกจากบริบทของการเมืองการปลดปล่อย เพื่อให้ภาพของอนาคตยังคงถูกปกครองด้วยระเบียบและชนชั้นแบบอาณานิคมตะวันตกต่อไป

บทที่ 7 หัวข้อ Diaspora (ภาวะพลัดถิ่น) วิเคราะห์สถานะของ “อุมมะห์” (Ummah - ประชาชาติมุสลิม) ว่า ไม่สามารถจัดประเภทเป็นเพียงรัฐชาติ ตลาตร่วม หรือกลุ่มชาติพันธุ์ได้ แต่ผู้เขียนเสนอว่ามุสลิมทั่วโลกมีโครงสร้างทางประวัติศาสตร์การเมืองที่คล้ายกับกลุ่มชนพลัดถิ่น (diaspora) ซึ่งหมายถึงผู้คนที่ไร้บ้านและไม่สามารถสร้างความสมบูรณ์ภายใต้ระเบียบรัฐชาติแบบเวสต์ฟาเลียได้ เครือข่ายของมุสลิมจึงเข้ามาท้าทายระบบโลกาภิวัตน์แบบตะวันตก บทที่ 8 หัวข้อ Caliphate (ระบอบคอลีฟะห์) ผู้เขียนรื้อฟื้นแนวคิดเรื่องคอลีฟะห์ว่าไม่ควรถูกจำกัดอยู่แค่ในฐานะสถาบันทางอุดมคติ แต่ควรเป็นการสร้างความเป็นมหาอำนาจที่มีศักยภาพทั้งทางการเมืองและการทหารและ

³ โปรดดูแนวคิดของอัลเฟรเดส บี เรื่องรูปแบบการปกครองที่ทรงคุณธรรม ได้ที่ มูห์ซิน มาห์ดี (2568)

การเมืองในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อเป็นตัวแทนและปกป้องอุมมะห์ และจัดการความรู้สึกเป็นชายขอบของมุสลิมทั่วโลก ทว่าการเกิดขึ้นของมหาอำนาจนี้ก็เผชิญความท้าทายร้ายแรงจากระเบียบโลกยุคปัจจุบันที่พยายามต่อต้านขัดขวาง บทที่ 9 หัวข้อ Order (ระเบียบ) วิเคราะห์และวิพากษ์ความพยายามของโลกมุสลิมในการสร้างระเบียบแบบอิสลามในยุคไร้ผู้นำแบบคอลีฟะห์ โดยเฉพาะโครงการเศรษฐกิจอิสลาม (เช่น การแบนดอกเบี้ย และการส่งเสริมธนาคารอิสลาม เป็นต้น) และแนวคิดรัฐอิสลามของนักคิดอย่าง Abdelwahab el-Affendi ผู้เขียนชี้ว่าการบัญญัติกฎหมายหรือหลักการเศรษฐกิจเชิงบรรทัดฐานนั้นไม่เพียงพอที่จะสร้าง รัฐอิสลามให้เข้มแข็งได้ สิ่งสำคัญกว่าคือการสร้างอำนาจนำทางความคิดเพื่อปรับเปลี่ยนทฤษฎีในอุดมคติมาสู่โครงสร้างทางการเมืองที่เป็นรูปธรรม

บทที่ 10 หัวข้อ Hermeneutics (การตีความ) อภิปรายเรื่องการอ่านและตีความอัลกุรอาน โดยเสนอว่าคัมภีร์มีความหลายหลากทางความหมาย ผู้เขียนเตือนสติชาวมุสลิมว่าอย่าพยายามตีกรอบหรือลดทอนอัลกุรอานให้กลายเป็นเพียงรัฐธรรมนูญหรือตัวบทกฎหมายที่แข็งทื่อ แต่อัลกุรอานควรมีหน้าที่เป็น “ขอบฟ้าทางจริยธรรม” (ethical horizon) ที่ดำรงอยู่เหนือกฎหมายทั่วไปเพื่อใช้ท้าทาย ตรวจสอบ และวิพากษ์วิจารณ์ความอยู่ดีธรรมของระเบียบทางสังคมที่สร้างโดยมนุษย์ บทที่ 11 หัวข้อ Ethics (จริยธรรม) เป็นการสรุปโดยเน้นย้ำเรื่องความเป็นปฐมบทของความเป็นการเมือง และแยกแยะความแตกต่างระหว่างศีลธรรม (morality) และจริยธรรม (ethics) ผู้เขียนคัดค้านแนวคิดที่ต้องการลดทอนอิสลามให้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัวหรือข้อบังคับที่ไร้พลังทางการเมือง พร้อมเสนอถึงการสร้างเครือข่ายสากลนิยมมุสลิม (Muslim International) และขบวนการต่อต้านทางวัฒนธรรมในระดับโลก เป้าหมายของระบอบคอลีฟะห์จึงไม่ใช่การสร้างรัฐในอุดมคติที่ไร้รอยต่างพร้อย แต่ทว่าเป็นพลังที่สำคัญในการทวงคืนอำนาจ ยุติระเบียบแบบอาณานิคม และให้พื้นที่กับโลกมุสลิมได้กุมอนาคตทางประวัติศาสตร์ของตนเอง

แนวคิดสำคัญที่สุดของหนังสือเล่มนี้คือการนำเสนอการถอดถอนระเบียบอำนาจแบบอาณานิคม (Decolonisation) ซึ่งเรียกร้องให้นักวิชาการในซีกโลกใต้เขียนประวัติศาสตร์และกำหนดอนาคตของสังคมด้วยตนเอง⁴ หนังสือเล่มนี้ให้รอบความคิดเชิงวิพากษ์ที่ช่วยให้เราเข้าใจว่าความท้าทาย

⁴ โปรดดูงานเขียนของ ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2567) ประกอบ

ทนายที่รัฐสมัยใหม่กำลังเผชิญในการบริหารจัดการกับประชากรมุสลิมนั้น ไม่ใช่เรื่องของความขัดแย้งทางศาสนาอย่างผิวเผิน แต่เป็นผลพวงจากการปะทะกันระหว่างโครงสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ที่ต้องการครอบงำและจิตวิญญาณความเป็นอุมมะห์ที่ต้องการดำรงเอกลักษณ์และสิทธิทางการเมืองของตนเอง ที่สำคัญผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าแนวคิดหลักที่มุ่งทำลายและปลดแอกระบบความรู้และการจัดระเบียบโลกที่ถูกครอบงำโดยชาติตะวันตกควรนำไปสู่ปฏิบัติการในสี่รูปแบบ คือ การขัดขวางทางญาณวิทยา การลดทอนความเป็นสากลของตะวันตก การยุติลำดับชั้นทางอำนาจที่รุนแรง และการเขียนประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง

งานเล่มนี้มีความสำคัญกับการศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์อย่างน้อยสามประการ ประการแรก ผู้เขียนเสนอแนวทาง “มุสลิมศึกษาเชิงวิพากษ์” โดยชี้ว่านักวิชาการควรปฏิเสธความฝันที่หลอกหลอนวงการสังคมศาสตร์มาตั้งแต่ต้น นั่นคือความพยายามที่จะตั้งตนเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ สังคมศาสตร์ควรเปลี่ยนจุดโฟกัสจากการศึกษาเชิงประจักษ์แบบ ผิวเผิน (ontic) ไปสู่การตั้งคำถามเชิงภววิทยา (ontological) เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างทางความคิดและการให้ความหมายที่ลึกซึ้งกว่าเดิม ประการที่สอง นักรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ต้องระงับการนำทฤษฎีตะวันตกมาใช้เป็นมาตรฐานสากลเพียงหนึ่งเดียว เพราะความเป็นสากลมักถูกนำมาปะปนกับความเป็นตะวันตกเสมอ ชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ เล่าเรื่องความก้าวหน้าจากเพลโตสู่นาโต (Plato to NATO) ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ที่เป็นสัจธรรม แต่เป็นเพียงวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อค้ำจุนอำนาจครอบงำของตะวันตก ประการสุดท้าย สังคมศาสตร์มักมองว่าการแยกศาสนาออกจากการเมือง (secularism) เป็นเงื่อนไขที่ขาดไม่ได้สำหรับความก้าวหน้าและสันติภาพ แต่แท้จริงแล้วแนวคิดนี้มีรากฐานมาจากประสบการณ์เฉพาะของยุโรปยุคปฏิรูปศาสนา การบังคับใช้ฆราวาสนิยมเพื่ออ้างความเป็นสากลจึงมักกลายเป็นเพียงเครื่องมือที่ตะวันตกใช้ในการควบคุมและแบ่งแยกความเป็น “คนอื่น” ออกไป ผู้ปริทัศน์มีความเห็นว่าแนวคิดเหล่านี้ทำลายให้นักวิชาการไทยและทั่วโลกต้องตระหนักถึงอคติที่ฝังรากลึกในทฤษฎีกระแสหลัก และควรเปิดพื้นที่ให้กับการศึกษาวิถีชีวิต โครงสร้างสังคม รวมถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนต่าง ๆ ด้วยกรอบการศึกษาที่ปราศจากการครอบงำทางญาณวิทยาตะวันตก

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (1998). มุสลิมศึกษา: สังคมศาสตร์ทวนกระแสและ “ความเป็นอื่น”. *วารสาร
สงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 4(1), 1–10.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2567). *ว่าด้วยการถอดถอนระเบียบอำนาจแบบอาณานิคม*. สมมติ.
- มูห์ซิน มหฺดี. (2568). อัลฟะเราะฮ์ (สมบัติ จันทรวงศ์, ผู้แปล). ใน ลีโอ สเตราส์ และ โจเซฟ ครีอป
ซีย์ (บ.ก.), *ประวัติปรัชญาการเมือง เล่มที่ 1* (6 พิมพ์ครั้งที่, น. 349–379). โครงการ
จัดพิมพ์คปไฟ.
- Sayyid, S. (2014). *Recalling the Caliphate: Decolonization and World Order*. Hurst.